

Tina Štupar

ČLOVEKA JE TREBA VZGAJATI, DA BI POSTAL ČLOVEK¹

VZGOJNOST PRI POUKU ZGODOVINE NA PRIMERU UČNE ENOTE KAKŠNO JE BILO ŽIVLJENJE NA
DANAŠNJEM SLOVENSKEM OZEMLJU V RIMSKI DOBI

UVOD

Vsak učitelj se ob opravljanju svojega dela sooča s mnogimi zahtevami, ki mu jih nalagajo ne le didaktična ter metodična priporočila, pač pa tudi zakonodaja in predpisi. Zato se mora, če hoče svoje delo opravljati kakovostno, vprašati tudi, ali pri pouku zadosti poudarja doseganje vseh učnih ciljev. Nemalokrat se namreč dogaja, da se učitelj ob obilici zahtev, ki prihajajo z vseh strani, opre le na doseganje deklarativnih (znanje in razumevanje zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov) in proceduralnih (spretnosti, veščine, zmožnosti) ciljev, saj so ti tisti, ki jih je mogoče meriti in oceniti; odnosni (vzgojni) cilji pa so tisti, ki jih ni tako preprosto preveriti, so subjektivni in zato jih učitelji pogosto puščajo ob strani. Menijo namreč, da je za doseganje odnosnih ciljev potrebno veliko dela, načrtovanja, posebnih didaktičnih pristopov ipd., vendar to ni res. Pogosto se da vzgojne komponente vplesti v pouk s pomočjo reševanja problemov, kritičnega mišljenja in aktualizacije; učitelj kar naenkrat, ne da bi se sploh zavedal, začne vzgajati, vendar pusti učencem pot, da si svoje mnenje oblikujejo sami, saj začnejo o nekem problemu intenzivno razmišljati.

V članku predstavljamo možnost vpletanja reševanja problemov v pouk, prek katerega dosegamo vzgojne cilje. Naša podmena je, da se da vzgojne cilje učinkovito doseči s pomočjo reševanja problemov, s katerim učence usmerimo, da se opredelijo za določeno stran in tako o neki problematiki tudi intenzivno razmišljajo, s pomočjo aktualizacije ter družbenokritičnega in angažiranega pouka. Za primer smo precej naključno vzeli učno enoto *Kakšno je bilo življenje na današnjem slovenskem ozemlju v rimski dobi*. V tem primeru malce puščamo ob strani dejstvo, da je tudi učiteljevo ravnanje samo v razredu in zunaj njega močan vzgojni element, saj se učenci po učitelju tudi intenzivno zgledujejo.

VZGOJA KOT POT DO ZRELOSTI

Cilj šolanja je, da postane učenec zrela osebnost, katere značilnost so tudi številne lastnosti, na primer odnos do sebe, do družine, do soljudi, do družbe, do kulturnih vrednot, samodisciplina, odnos do materialnih vrednot.² Otrok zori v zrelo osebnost zlasti s pomočjo vzgoje in pozneje samovzgoje.

Kaj sploh je vzgoja? Potočnik jo opredeli kot »proces oblikovanja človeka kot človeškega bitja, z vsemi njegovimi fizičnimi, intelektualnimi, moralnimi, estetskimi in delovnimi kvalitetai«. ³ Vzgoja je po njegovih besedah bistvena sestavina pri odraščanju in tudi pozneje: »Vzgoja omogoča in pospešuje posameznikov razvoj« in je tako zelo potrebna, da človek brez nje ne bi mogel preživeti. Lahko jo razdelimo na več vidikov: telesna, umska, moralno-etična, estetska, vitalna in socialno-psihološka.⁴

POVEZANOST VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA V ŠOLI

Vzgoja se začne najprej v družini in šele nato si učenci oblikujejo prvine družbene zavesti s sokrajani, sošolci in učitelji v šoli in drugod.⁵ Ker pa učenci vedno več časa preživijo

¹ Komenský, J. (1995). Velika didaktika. Novo mesto: Pedagoška Obzorja, str. 47.

² Zalokar Divjak, Z. (1998). Vzgoja za smisel življenja. Ljubljana: Educy, str. 145.

³ Potočnik, D. (2009). Zgodovina, učiteljica življenja. Maribor: Založba Pivec, str. 23.

⁴ Potočnik, D. (2009). Zgodovina, učiteljica življenja. Maribor: Založba Pivec, str. 24–26.

⁵ Prav tam, str. 29.

v šoli in pri obšolskih dejavnostih, postaja tudi šola kot vzgojno-izobraževalni zavod vedno pomembnejši prostor vzgoje. Zato ima vsaka šola tudi svoj vzgojni načrt. »Šola (še posebej z družboslovnimi predmetnimi področji) je vsekakor vedno bolj pomemben dejavnik pri oblikovanju ter ponotranjenju vrednot posameznika(ce).«⁶ Jasno je, da vzgoja in izobraževanje v šoli nista in ne smeta biti ločena. »Vzgojnosti pouka se šola ne more izogniti,« pravi Strmčnik in pri tem v isti sapi, a na drugem mestu piše, da šola enotnosti vzgajanja in izobraževanja, ki sta nujni, ni nikdar zagotavljala, saj naj bi moralne in socialne vrednote bile preveč relativne in izrazito zasebne. Pri tem posebej izpostavi vrednote, ki so pomembne tudi širše v družbi: svoboda, mir, strpnost, solidarnost, spoštovanje kulturnega izročila, torej tiste bolj »splošnočloveške, sprejemljive za večino, sorazmerno trajne in zgodovinsko preizkušene.«⁷ Pri naštevanju teh vrednot pa takoj pomislimo na predmet zgodovina, ki ima kot humanistična veda več kot očitno tudi nalogo vzgajati učence za doseganje naštetih ciljev.

Vsako načrtovanje pouka se namreč ravna po vnaprej določenih operativnih učnih ciljih, zapisanih v učnih načrtih, lahko pa jih, zlasti odnosne, določamo še naknadno, ko zasnujemo učno uro. Značilnost operativnih učnih ciljev je, da so zapisani konkretno, v enopomenski, določeni obliki (npr. učenec pojasni, reši, navede ipd.); tako navedeni učni cilji so tudi preverljivi in postanejo merila za minimalne učne rezultate.⁸ Pri tem Strmčnik ne skopari s kritiko operacionalizacije učnih ciljev, češ da je celovitejše in vrednotne cilje težje konkretizirati in jih je zato tudi težje empirično preverjati; pravi pa tudi, da v tem primeru velikokrat operativni cilji niso kazalniki splošnejših.⁹

Postavlja se le vprašanje, ali je mogoče izobraževalne in vzgojne cilje med poukom enakomerno uresničevati. Strmčnik trdi, da je to mogoče, vendar se morata uresničevati »hkratno in simultano, ko se racionalni in vrednotni vplivi neprestano prelivajo.«¹⁰ Pa vendar je izobraževanje in vzgajanje tako različno, da mnogokrat prihaja v nasprotja. V preglednici 1 so zgoščeno predstavljene glavne značilnosti vzgoje in izobraževanja.

Preglednica 1: Značilnosti vzgoje in izobraževanja¹¹

VZGOJA	IZOBRAŽEVANJE
se konča, ko človek odraste (sledí samovzgoja)	poteka vse življenje
težišče v družini	težišče v šoli, institucijah
vrednote	znanost
meri na čustva	meri na razum
rezultati niso vidni takoj	rezultati vidni kmalu
vrinjena od zunaj	samoodločujoče
pomemben je zgled	posrednik so učne vsebine

Zanimiva je zadnja trditev, da je pri vzgoji pomemben zgled (s čimer se strinjamo), pri izobraževanju pa so pomemben posrednik učne vsebine. Zakaj ne bi mogle biti pomembne pri vzgoji tudi učne vsebine, prek katerih bi se učenci vzgajali? Pri tem je pomemben neki sprožilni dejavnik, ki tako pritegne učence, da začnejo problematizirati določen pojav in argumentirati svoje stališče, za kar potrebujejo dobrega učitelja. Stanko Gogala, denimo, je tako napisal opredelitev dobrega učitelja: »Dobri učitelji želijo doseči, da bi bil pouk tudi vzgojen, da bi izobraževanje ne bi bilo ločeno od vzgajanja, temveč da bi ob isti materiji učnih predmetov učence izobraževali in vzgajali. /.../ hočemo izoblikovati celega človeka, ki ne bo samo intelektualno razvit, temveč bo tudi življenjsko zrel in samostojen, bo osebno vreden in moralno kvaliteten človek, bo vesten in odgovoren, bo nesebičen in požrtvovalen, bo kulturno razgledan, z oblikovanim estetskim čutom.«¹²

VZGOJA PRI POUKU ZGODOVINE

Kot je bilo že omenjeno, je prav predmet zgodovina eden od šolskih predmetov, ki nudi veliko možnosti za vzgojo tudi prek same snovi, pri čemer je vloga učitelja zelo pomembna in nenadomestljiva, saj je treba »vzgojni smoter vzbujati in posredovati premišljeno, ob

6 Židan, A. (2004). Za kakovostnejša družboslovna znanja. Didaktični in znanstveni prispevki. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, str. 69.

7 Strmčnik, F. (2001). Didaktika. Osrednje teoretične teme. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 127.

8 Prav tam, str. 218.

9 Prav tam, str. 219.

10 Prav tam, str. 204.

11 Strmčnik, F. (2001). Didaktika. Osrednje teoretične teme. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, str. 81–82.

12 Gogala, S. (1966). Obča metodika. Ljubljana: DZS, str. 107.

pravem času in na konkretnih primerih«, a na žalost »učna praksa kaže, da vzgojnih momentov v učivu pogosto ne vidimo ali jih opuščamo.«¹³ Cilj pouka zgodovine je Potočnik strnil v to misel: »Cilj pouka zgodovine je torej lahko le kritično misleč in samostojno razmišljujoč mlad človek, ki se bo znal sam postaviti v čas svojega življenja in v svet in bo v zgodovini iskal nasvet in pomoč pri razreševanju odprtih in perečih, lastnih in drugih vprašanj.«¹⁴

K temu stremi tudi posodobljeni učni načrt za zgodovino, ki daje poudarek izbirnosti, ki naj bi še dodatno spodbujala doseganje vseh treh sklopov ciljev pouka, poleg deklarativnega tudi proceduralnega in odnosnega. »Z uvedbo obvezne izbirnosti smo želeli sprostiti čas in povečati uporabo sodobnih in novih didaktičnih pristopov, ki omogočajo aktivnejšo vlogo učencev ter izgradnjo različnih vrst znanja in ne več le prevladujočega vsebinskega. Pri didaktičnih pristopih se spodbuja zlasti delo z raznolikimi in večperspektivnimi zgodovinskimi viri, medpredmetne povezave in timsko poučevanje, projektno delo zlasti pri obravnavi izbirnih tem, vključevanje informacijske tehnologije, zgodovinsko terensko delo idr. Tako splošni kot operativni (osnovna šola) in tematski (gimnazija) učni cilji omogočajo razvijanje in usvajanje različnih vrst znanja, in sicer vsebinsko (deklarativno) znanje, ki se nanaša na znanje in razumevanje zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov, na proceduralno znanje, ki se nanaša na razvijanje spretnosti, veščin in zmožnosti dela z zgodovinskimi viri, ter na odnosno znanje, ki se nanaša na razvijanje in oblikovanje naravnosti, ravnanj, odnosov in stališč. Različne vrste znanja v okviru obveznih širših tem bodo morali usvojiti vsi učenci ...«¹⁵ Tako Brodnikova opisuje glavne prednosti posodobljenega učnega načrta in dodaja, da je bil njegov cilj preseči prevladujoče vsebinsko zgodovinsko znanje. Na tem mestu bomo izpostavili odnosne in proceduralne cilje; ti zadnji namreč omenjajo kritično mišljenje in večperspektivnost. V posodobljenem učnem načrtu za zgodovino pa so tudi oblikovno ločeni od preostalega besedila, s čimer se še posebej poudarja njihova pomembnost.

Proceduralni cilji iz posodobljenega učnega načrta priporočajo pri učenkah in učencih:

- »razvijati spretnosti časovne in prostorske predstavljalnosti;
- z uporabo in učenjem ob raznovrstnih zgodovinskih virih razvijati spretnosti preproste uporabe zgodovinskih raziskovalnih metod, prilagojenih starosti in zmožnostim učencev;
- razvijati zmožnosti preproste analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih podatkov in dokazov iz zgodovinskih virov in literature iz različnih medijev, za raziskovanje in poznavanje življenja ljudi v preteklosti;
- razvijati zmožnosti oblikovanja samostojnih utemeljenih zaključkov, pogledov, mnenj in stališč, vživljanja v različne perspektive in snovanja izvirnih predlogov in rešitev;
- po svojih zmožnostih razvijati spretnosti uporabe zgodovinskih virov in informacij z uporabo informacijske tehnologije (IT);
- z učenjem ob raznovrstnih in večperspektivnih zgodovinskih virih razvijati zmožnosti kritične presoje in razlage zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov v preteklosti in sodobnosti;
- razviti dovzetnost za različne poglede na zgodovino oz. interpretacije zgodovine ter razumeti, zakaj se pojavijo;
- razviti sposobnost samostojnega izbiranja in odločanja ter svoje poglede na zgodovino;
- predstaviti svoje znanje na različne načine: ustno, pisno, grafično, ilustrativno, z IT itd.«¹⁶

Proceduralni cilji so v splošnem pogledu pomenili zlasti nove spretnosti in veščine, ki naj bi jih učenci dosegli, denimo, da znajo uporabljati zgodovinske vire, znajo predstavljati svoje ideje in znanje na različne načine, znajo interpretirati raznovrstne zgodovinske vire ipd. V posodobljenem učnem načrtu pa se posebna pozornost namenja tudi tistim veščinam in spretnostim, ki učence navajajo na kritično mišljenje, vzgajajo za strpnost in samostojno odločanje. Poudarek je na primer na zgodovinskih virih, ki pa so večperspektivni ter tako dajejo učencem možnost kritične presoje. Učitelj zdaj ni več le posrednik vnaprej določenega znanja, temveč se ga spodbuja, da ponudi učencem možnost lastnega pogleda na zgodovinske dogodke, seveda ob upoštevanju dejstva, da jim hkrati predstavi vse poglede ter argumente. Glede spornih tem v zgodovini ni več pravilnih in negativnih odgovorov, pač pa je pravilen zrel, argumentiran pogled nanje, močno prepleten s kritičnim mišljenjem. Učenec poleg interpretacije obvlada tudi sintezo in analizo dogodkov in pojavov.

¹³ Potočnik, D. (2009). Zgodovina, učiteljica življenja. Maribor: Založba Pivec, str. 30–31.

¹⁴ Prav tam, str. 15.

¹⁵ Brodnik, V. (2013). Utrip uvajanja posodobljenih učnih načrtov za zgodovino. V: Posodobitev kurikularnega procesa v osnovnih in srednjih šolah. Sklop: Posodobitev pouka na osnovnih šolah in gimnazijah. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 75–80.

¹⁶ Program osnovna šola. Zgodovina. Učni načrt. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2011, str. 6.

Učenec pri pouku zgodovine tako pridobi vsa orodja za razvoj kritičnega mišljenja, ki jih uporabi v vsakdanjem življenju.

Odnosni cilji iz posodobljenega učnega načrta priporočajo pri učenkah in učencih:

- »ob spoznavanju, poglobljanju in razširjanju znanja iz slovenske zgodovine razvijati zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti;
- poudariti pomen pozitivnih kulturnih vplivov znotraj slovenskega naroda in s sosednjimi narodi;
- na primerih iz krajevine zgodovine presoјati pomen ohranjanja in varovanja kulturne dediščine ter razviti odgovoren odnos do okolja;
- oceniti pomen knjižnic, muzejev in arhivov;
- razvijati enakopraven odnos med spoloma;
- razvijati pozitiven odnos do ljudi s posebnimi potrebami;
- razvijati sposobnost za razumevanje in spoštovanje različnih kultur, ver, ras in skupnosti;
- obsoditi zločine proti človeštvu, genocide, holokavst in druge oblike množičnega kršenja človekovih pravic;
- obsoditi politične sisteme, ki ne spoštujejo človekovih pravic;
- razvijati dojemljivost za vrednote, pomembne za življenje v sodobni demokratični družbi: strpnost v medsebojnih stikih in odnosih, spoštovanje drugačnosti in različnosti, medsebojno sodelovanje, spoštovanje človekovih pravic in demokratičnega državljanstva;
- pripravljati se na samostojno in odgovorno ravnanje v življenju kot posamezniki in kot člani lokalne skupnosti in družbe.«¹⁷

Tudi pri odnosnih ciljeh prihaja do velikih sprememb. Časi, ko je bil glavni odnosni cilj le to, da se učenci naučijo spoštovati zgodovino in pomen lastnega naroda in kulture, so nepreklicno minili. Bolj kot na to se daje poudarek na medsebojne odnose, tako v ožjem kot širšem smislu, na ravni narodov, družbe. Prav tako se poudarja vzgojo za aktivno državljanstvo in odgovorno ravnanje v družbi, torej tiste stvari, ki so bile do zdaj zanemarjene, vendar so jih potrebe po njih spet naredile pomembne.

Posodobljeni učni načrt za zgodovino učitelje spodbuja prav k poudarjanju teh, včasih tudi močno prezrtih področij. Ugotovimo lahko, da se vzgojni vidik skriva ne le v odnosnih ciljeh, pač pa tudi v proceduralnih. Ugotovimo lahko tudi, da je posodobljeni učni načrt za zgodovino usmerjen k trem ključnim kompetencam 21. stoletja, to so kritično mišljenje, ustvarjalnost in sodelovanje, ki so vsi pogoj za uspešno reševanje problemov, kar je v življenju izjemno pomembno.

Na tem mestu se postavlja vprašanje, kako lahko torej učitelj zgodovine pri svojih učnih urah najbolj učinkovito ne le izobražuje, temveč tudi vzgaja.

Načinov je več, najboljša možnost pa je vsekakor v povezavi s konkretno učno snovjo. Izpostavimo nekaj točk:

1. Zgodovinske osebnosti kot zgled

Učitelj se lahko pri predstavitvi zgodovinskih oseb osredotoči na njihove osebnostne lastnosti: izpostavi pozitivne, močne, pogumne zgodovinske osebnosti, ki pri učencih zbuјajo spoštovanje. Izbiramo ne le osebe iz vojaške in politične zgodovine, temveč tudi posameznike, ki so bili pomembni kulturniki, izumitelji, gospodarstveniki oz. podjetniki ipd. Učitelj lahko poudari njihovo delo, podjetnost, inovativnost, ki so pomembni v sodobnem svetu in so nam lahko za zgled. Izpostavi tudi malega človeka, ki se je izkazal s plemenitimi dejanji.

2. Zgodovinski dogodki, pojavi in procesi

Učitelj lahko izpostavi kulturne tokove, ki so narode povezovali, dogodke v zvezi z osamosvojitvijo Slovenije, ki so prvič v zgodovini povežali vse Slovence. Učenci se začnejo zavedati pomena velikih dogodkov, hkrati pa jih zanjo tudi kritično ovrednotiti.

3. Materialna, pisna in duhovna kultura

Pri pouku se učitelj zgodovine srečuje z mnogimi pomembnimi dosežki materialne in duhovne kulture ter arhivskega gradiva (vsa kulturna dediščina). Pri tem mora te artefakte predstaviti tako, da se jih učenci naučijo spoštovati in ceniti ter ohraniti. Tu gre tako za naravno kot kulturno dediščino, pomembno v svetovnem merilu, kot tudi za dediščino iz krajevine zgodovine, kateri mora učitelj nameniti še poseben poudarek.

¹⁷ Prav tam, str. 6-7.

Učitelj spodbuja učence k raziskovalnemu delu, preučevanju virov, analizi in sintezi ter jih vodi h kritičnem mišljenju.

4. Didaktični pristopi:

Šele s pravimi metodami dela in učnimi načeli pri pouku lahko učitelj kakovostno doseže tudi vzgojne cilje pouka. Sestavine pouka zgodovine naj bodo čim večkrat:

- kritično mišljenje: zgodovinska dejstva, artefakte, osebe poskušamo predstaviti problemsko, s čimer učence spodbudimo h kritičnemu mišljenju. Marganova na primer piše, da je »za razvijanje občutljivosti za moralna vprašanja pomembno, da se otrok sooča s problemskimi situacijami različne kompleksnosti, ki ga vodijo od egocentrične usmerjenosti na lastne interese preko konvencionalne morale k avtonomni«;¹⁸
»Kritično mišljenje nekateri avtorji opredeljujejo kot razumsko mišljenje, ki temelji na jasnosti, natančnosti, relevantnosti in logičnosti. Pri učencih pa se spodbuja še vedoželjnost, poglobljeno znanje, odprtost in fleksibilnost, preudarnost pri presojanju, priznanje možnih zmot, pripravljenost na ponovni razmislek, natančnost in vztrajnost pri iskanju podatkov ...«¹⁹ Primer: učenci pod vodstvom učitelja kritično preučijo zgodovinski vir;
- metoda reševanja problemov: težišče pouka se prenese na učence, ki se samostojno in aktivno ukvarjajo z vsebinami, ki jih učitelj predstavi problemsko. Učenci sami iščejo rešitve in ideje, pridobivajo izkušnje in, kar je najpomembneje, pridobljeno znanje in izkušnje uporabijo tudi v novih situacijah. »S problemskim poučevanjem pri dijakih razvijamo ustvarjalnost, miselno bistrino, kritičen odnos do različne problematike, osebnostno modrost in fleksibilnost, ki jo bodo v sodobnem svetu /.../ zelo potrebovali.«²⁰ Primer: učenci naredijo načrt za popularizacijo poljubnega kulturnega spomenika;
- aktualizacija: iskanje zvez med preteklostjo in sedanjostjo, zlasti povezano z družbenokritičnim mišljenjem. Primer: učenci poskušajo ovrednotiti odnos prebivalcev slovenskega ozemlja do prišlekov v rimski dobi ter odnos Slovencev do priseljencev danes;
- argumentacija in angažiranost: učenci se naučijo ne le zastopati svoje mišljenje in vrednote, temveč se jih naučijo tudi ustrezno argumentirati.²¹ Primer: učenci argumentirajo svoje stališče do razkopavanja grobov v raziskovalne namene, do plezanja po rimskem zidu itd.;
- večperspektivni pristop: učitelj mora učencem pokazati, da ni ene razlage in da obstajajo o istem dogodku različni, včasih tudi nasprotujoči si viri. Naloga zgodovinarja je, da presodi objektivnost virov, med katerimi so vsi legitimni in niso napačni, saj le izkazujejo različne izkušnje in cilje avtorja ter ozadje nastanka.²² Namen večperspektivne obravnave je pravzaprav razumeti, kako neki dogodek oz. pojav doživljajo drugi, s čimer se izognemo ideološkosti pouka. Učenci se tako soočijo z drugačnimi pogledi in idejami (če so v nasprotju z demokratičnimi vrednotami, mora to učitelj seveda izpostaviti).²³ Primer: na podlagi različnih zgodovinskih virov skušajo ovrednotiti pomen rimske oblasti na slovenskem ozemlju.

Pouk zgodovine lahko, če je le ustrezen načrtovan in izpeljan, veliko pripomore k oblikovanju mlade osebnosti. Pri tem torej nista dovolj le dober učni načrt in učbenik; šele učitelj ustvari pogoje, saj družbenomoralne vrednote »postanejo trajna sestavina individualne zavesti učenca le takrat, kadar je pedagoški proces v razredu zanimiv in kvaliteten.«²⁴

Vzgojni vidik na primeru učne enote Kakšno je bilo življenje na današnjem slovenskem ozemlju v rimski dobi

Učna ura je bila izvedena v 7. razredu. Pri tem bomo posebej opozorili na vse vzgojne priložnosti pri sami uri, hkrati pa bomo komentirali tudi odziv učencev. Potek učne ure bo predstavljen ločeno: najprej bo predstavljena uvodna motivacija, nato glavni del in na koncu sklep. Kjer bo to za večjo nazornost potrebno, je v članku dodano še slikovno gradivo. Na koncu je dodan še učni delovni list.

¹⁸ Margan, U. (2012). Šola med znanjem in vzgojo. V: Vzgojno poslanstvo šole. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 17–19.

¹⁹ Brodnik, V. et al. (2010) Zgodovina: Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 23.

²⁰ Brodnik, V. (2003). Novi pogledi na poučevanje, preverjanje in ocenjevanje znanja pri pouku zgodovine. V: Kako do bolj kakovostnega znanja zgodovine. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 5–64.

²¹ Povzeto in prirejeno po: Potočnik, D. (2009). Zgodovina, učiteljica življenja. Maribor: Založba Pivec, str. 32–37.

²² Povzeto po Brodnik, V. et al. (2010) Zgodovina: Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 31.

²³ Prav tam, str. 32.

²⁴ Povzeto in prirejeno po: Potočnik, D. (2009). Zgodovina, učiteljica življenja. Maribor: Založba Pivec, str. str. 37.

UVODNI DEL: UVAJANJE

ČAS	UČITELJ	UČENEC	UČNE OBLIKE, METODE, TEHNIKE UČILA/UČNI PRIPOMOČKI
Uvodna motivacija: slike (5 minut)	Učitelj učencem pokaže slike rimskega zidu v Ljubljani. Ob tem jim zastavi vprašanja: <ul style="list-style-type: none"> • Kaj je na sliki? • Kdo je to zgradil? • Kdaj je bil zid zgrajen in čemu? 	Učenci si ogledajo slike in sodelujejo v pogovoru.	frontalna oblika; metoda dela s slikovnim gradivom, metoda pogovora, metoda razlage; PPT-prosojnica/računalnik, projektor, platno
	Učitelj nato pokaže sliko, ki prikazuje plezanje po rimskem zidu, in spodbudi učence k razmišljanju o pravilnosti tega početja.	Učenci sodelujejo v pogovoru in argumentirajo svoje stališče.	frontalna oblika; metoda dela s slikovnim gradivom, metoda pogovora; PPT/rač., platno, projektor

Učenci so si najprej ogledali slike rimskega zidu v Ljubljani. Povedali so, kaj fotografiji predstavljata, kdo je zgradil zid in zakaj ter kdaj. Nato so si na prosojnici ogledali fotografijo, ki predstavlja plezanje po rimskem zidu. Ob tem sem postavila vprašanje, ali je dejanje pravilno. Ali bi tudi oni plezali po rimskem zidu? Zakaj da? Zakaj ne? Ali lahko podobno počnemo tudi z drugimi spomeniki, lahko plezamo po njih?

Učenci so nato utemeljevali svoja stališča. Približno polovica je zagovarjala stališče, da je plezanje po rimskem zidu nekaj običajnega, da so to tudi sami že počeli in da se jim to ne zdi sporno, še zlasti zato ne, ker se zid s tem ne poškoduje.

Druga polovica učencev je zagovarjala stališče, da je rimski zid del kulturne dediščine, ki ga je treba ohranjati in ga ne uporabljati za šport.

Nato sem vprašanje razširila na kulturne spomenike na splošno, pri čemer so bili učenci do uničevanja spomenikov ter njihove uporabe za športni namen precej strožji. Našli so skupno točko, in sicer da je treba ohranjati kulturno dediščino in je ne uničevati. Nato sem povedala, da je slika del članka, ki govori o tem, da se po rimskem zidu pleza že več kot petdeset let in da to ni glavni problem; napisano je bilo, da je največji problem, da Občina Ljubljana finančno ne podpira ohranjanja zidu kot celote.²⁵ Tako, sodeč po članku, plezanje, čeprav z uporabo magnezija (ki ga dež spere), ne škoduje zidu toliko, kot sistemsko nezanimanje za varstvo kulturne dediščine. Učenci so nato sklenili, da zagovarjajo ohranjanje kulturne dediščine, da pa se lahko uporablja, če pri tem ne delamo škode.

Uporabila sem metodo dela s slikovnim gradivom in skušala učence pripraviti do tega, da bi zagovarjali svoje stališče in kritično razmišljali o problemu. Namen je bil dosežen, saj so aktivno sodelovali in zagovarjali ter utemeljevali svoje stališče. Naučili so se tudi ceniti pomen ohranjanja in varovanja kulturne dediščine.

GLAVNI DEL: OBRAVNAVANJE UČNE SNOVI/URJENJE

VSEBINSKI POUDARKI	UČITELJ	UČENCI	UČNE OBLIKE, METODE, TEHNIKE UČILA/UČNI PRIPOMOČKI
1. didaktični poudarek: ZAKAJ JE BILO DANAŠNJE SLOVENSKO OZEMLJE POMEMBNO ZA RIMLJANE (15 minut)	Na tablo skicira časovni trak. Nanj napiše letnice in pozove učence, da dodajo pomembne dogodke. Poleg že znanih (začetek cesarstva, obdobje pax romane) doda ustanovitev Ogleja 181 pr. Kr. in propad zahodnega rimskega cesarstva. Vpraša učence, zakaj je bilo slovensko ozemlje za Rimljane tako pomembno.	Sodelujejo v pogovoru in si zapišejo snov s PPT. Sodelujejo v pogovoru.	frontalna oblika; metoda pogovora, metoda razlage; PPT/računalnik, projektor, platno frontalna metoda; metoda pogovora

²⁵ Glej: Rimski zid za plezanje. Starodavni zid na Mirju ne ogrožajo plezalci, temveč slabo vzdrževanje. Dostopno na: <http://www.dnevnik.si/ljubljana/1042547> (dostop: 27. 3. 2013).

VSEBINSKI POUDARKI	UČITELJ	UČENCI	UČNE OBLIKE, METODE, TEHNIKE UČILA/UČNI PRIPOMOČKI
<p>1. didaktični poudarek: ZAKAJ JE BILO DANAŠNJE SLOVENSKO OZEMLJE POMEMBNO ZA RIMLJANE</p> <p>(15 minut)</p>	<p>Učence pozove, naj s pomočjo zemljevida v učbeniku na strani 87 ugotovijo, kako je bilo razdeljeno slovensko ozemlje. Vpraša jih še:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kje je potekal kraški zaporni zid in čemu je služil? • Katera mesta so imela vodovod? • Kaj so to miljniki? (Pokaže sliko miljnika.) Kje jih je bilo največ? • Kaj je to villa rustica? <p>Učencem da nalogo, da izpolnijo prvi sklop nalog na učnem listu in ga nato skupaj pregledajo.</p> <p>Predvaja kratek film o arheoloških izkopavanjih na Kongresnem trgu v Ljubljani, ki govori o grobiščih in grobnih pridatkih. Po koncu vpraša učence:</p> <ul style="list-style-type: none"> • O čem govori film? • Kaj so dajali Rimljani v grobove? Zakaj? • Kakšen odnos so imeli do mrtvih in smrti? Dajemo tudi danes k umrlim grobne pridatke? 	<p>Ogledajo si zemljevid v učbeniku, ga analizirajo in odgovarjajo na vprašanja. Sodelujejo v pogovoru.</p> <p>Izpolnjujejo učni list.</p> <p>Ogledajo si film in odgovarjajo na vprašanja.</p>	<p>individualna oblika, neklasična frontalna oblika; metoda dela z zemljevidom, metoda pogovora, metoda razlage, metoda dela s slikovnim gradivom; PPT, učbenik (Raziskujem preteklost 7)/rač., projektor, platno</p> <p>individualno delo, metoda pisnih izdelkov; učni list, učbenik</p> <p>neklasična frontalna oblika; metoda dela z IKT, metoda pogovora; kratek film o izkopavanjih/rač., projektor, platno</p>
<p>2. didaktični poudarek: KAKO ŽIVAHEN JE BIL GOSPODARSKI RAZVOJ</p> <p>(10 minut)</p>	<p>Učencem da nalogo, da preberejo besedilo v učbeniku na strani 88 in ugotovijo glavne značilnosti obrti, trgovine, kmetijstva ter rudarstva in kovaštva. Izbere 4 učence, ki vsak predstavi izbrano temo. Učence vpraša še po pomenu našega prostora v evropski oziroma svetovni trgovini v današnjem času.</p>	<p>Preberejo besedilo in nato izbrani poročajo o glavnih ugotovitvah.</p>	<p>individualna oblika, neklasična frontalna oblika; metoda dela z zgodovinskimi besedili, metoda pogovora; učbenik</p>
<p>3. didaktični poudarek: KAJ NAS ŠE DANES SPOMINJA NA RIMSKI IMPERIJ</p> <p>(10 minut)</p>	<p>Učence pozove, naj na tablo zapišejo čim več asociacij v zvezi z rimsko oblastjo na slovenskem ozemlju. Temu sledi pogovor.</p>	<p>Na tablo zapišejo asociacije v zvezi z rimsko oblastjo pri nas. Sodelujejo v pogovoru.</p>	<p>neklasična frontalna oblika; metoda pogovora, metoda dela s slikovnim gradivom; asociacije; tabla, kreda</p>

V glavnem delu učne ure so učenci delali s pomočjo učnih listov in učbenika, kratkega filma ter asociacij.

Pri prvi nalogi na učnem listu so morali odgovoriti tudi na vprašanje, kaj se je zgodilo s staroselci in njihovo zemljo, ko so k nam prišli Rimljani in podredili prebivalstvo. Tu sem jih vprašala, zakaj so Rimljani tako ravnali z njimi, kako bi podobne situacije reševali danes (npr. da se neka skupina prebivalstva priseli na naše ozemlje). Kako bi jih sprejeli? Kako bi se obnašali oni? Pri tem sem dala primer beguncev, ki so k nam pribežali zaradi vojne. Tu so učenci razmišljali o tujcih in o medkulturnosti in sklenili so, da je treba spoštovati ljudi ne glede na narodno, versko ali kako drugo pripadnost ter tako razvijali dojemljivost za strpnost v medsebojnih odnosih in medsebojno sodelovanje.

Nov vzgojni moment lahko učitelj izkoristi pri obravnavanju grobnih pridatkov. Tu se lahko tema oziroma sam pogovor razširi na vprašanja odnosa do smrti in umrlih ter načinov pokopa. Eden od vzgojnih ciljev je namreč tudi razvijati spoštljiv odnos do smrti in umrlih.

Tako sem ta didaktični poudarek popestrila s kratkim filmom o slovenskem prostoru pod oblastjo Rimljanov.²⁶ Učence sem pred ogledom filma opozorila, naj bodo pozorni, kje je bil film posnet, o čem govori in katere predmete so našli. Po ogledu sem jih najprej vprašala, kakšen poklic ima gospa, ki je opisovala najdbe. Povedali smo, da je arheologija veda, ki išče in raziskuje predmete pod zemljo. Nato smo razpravljali o grobnih pridatkih, ki so jih našli. Katere predmete so dajali v grobove? Čemu? Kakšen odnos so potemtakem imeli do umrlih, do smrti? Ali še danes dajemo k umrlim predmete?

Na tem mestu sem povedala, da so Rimljani imeli poseben odnos do umrlih, saj so verjeli, da so njihovi duhovi še živi, in so jim zato dajali hrano; ob praznikih mrtvih so se zbrali na grobovih in prednikom darovali hrano, pijačo, cvetje idr. Učenci so tako videli, da je odnos do smrti različen v različnih časovnih obdobjih in krajih, da pa vedno obstajajo neki obredi. Smrt tudi pri pouku zgodovine ne sme biti tabu tema. Učitelj lahko izpostavi pereče vprašanje, ali je prav, da razkopavamo starodavne grobove ter najdene predmete in kosti razkazujemo v muzejih, ter prosi učence, naj povedo svoje mnenje in ga poskušajo argumentirati. Učenci so se naučili razvijati sposobnost za razumevanje in spoštovanje različnih ver, kultur, skupnosti ter ohranjanje in varovanje kulturne dediščine, hkrati pa utemeljevati svoj pogled na svet.

V drugem didaktičnem poudarku so delali z učbenikom in izpolnjevali nalogo na učnem delovnem listu. Ugotovili so, da je bilo naše ozemlje na področju gospodarstva, trgovine in obrti precej pomembno; vprašala pa sem jih še o pomenu Slovenije in slovenskega ozemlja za trgovino, gospodarstvo in obrt danes. Skupaj so izpostavili zaton obrti, vzpon trgovine in cenene izdelke z Vzhoda, upad kmetijstva ter nezadostno samooskrbo.

V tretjem delu so učenci s pomočjo asociacij našli najpomembnejše značilnosti rimske oblasti. Vprašala sem jih, ali je bila rimska oblast pozitivno ali negativno obdobje v zgodovini. Ali so Rimljani spodbudno vplivali na naš razvoj? Kateri ostanki nas še danes spominjajo na rimsko obdobje?

Učenci so med drugim na tablo napisali tudi podatke o ostankih z območja občine Komenda, ki so jim najbližje, in tako smo v pouk vpletli tudi krajevno zgodovino. Tudi zgodovina pomembnih obdobjev je zgodovina domačega kraja, ki ni ušla tudi najzanimivejšim prelomnicam v zgodovini, na kar mnogi danes radi pozabljajo.

SKLEPNI DEL: PONAVLJANJE

ČAS	UČITELJ	UČENCI	UČNE OBLIKE, METODE, TEHNIKE UČILA/UČNI PRIPOMOČKI
Zaključno ponavljanje (5 minut)	Postavi nekaj vprašanj za ponovitev: <ul style="list-style-type: none">• Kako je bilo razdeljeno današnje slovensko ozemlje pod Rimljani?• Kakšen je bil gospodarski razvoj v tistem času?• Zakaj je bilo slovensko ozemlje za Rimljane tako pomembno? Učencem da še domačo nalogo: rešijo naj zadnjo nalogo na učnem listu.	Odgovarjajo na vprašanja.	neklasična frontalna oblika; metoda pogovora

Zaključno ponavljanje se osredotoča samo na izobraževalne cilje. To, da so se učenci naučili zagovarjati in argumentirati stališče, oblikovati svoj odnos do kulturne dediščine, do tujcev in do smrti kot do sestavnega dela življenja, je bilo doseženo že v uvodni motivaciji in glavnem delu.

²⁶ Slovenski prostor pod Rimljani. Dostopno na: <http://egradiva.gis.si/web/1.-letnik-zgodovina> (dostop: 27. 3. 2013)

KAKŠNO JE BIL ŽIVLJENJE NA DANAŠNJEM SLOVENSKEM OZMELJU V ČASU RIMLJANOV

DELOVNI LIST

1. Zakaj je bilo današnje slovensko ozemlje pomembno za Rimljane?
 - a) Osvajanje današnjega slovenskega ozemlja se je začelo z ustanovitvijo mesta _____ ali _____ leta _____.
 - b) Kakšen je bil pomen današnjega slovenskega ozemlja za Rimljane? _____

 - c) Kaj se je zgodilo s staroselci in njihovo zemljo? _____

 - d) Oglej si zemljevid in ugotovi, kako je bilo današnje slovensko ozemlje razdeljeno pod Rimljani.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

- e) Poveži latinska imena rimskih mest z njihovimi današnjimi imeni!

KARNIJ	KRANJ
CELEJA	CELJE
LONGATIK	PIRAN
TERGESTE	OGLEJ
EMONA	TRST
PIRANUM	LOGATEC
AKVILEJA	KOPER
EGIDA	LJUBLJANA

2. Kako živahen je bil gospodarski razvoj?
S pomočjo učbenika na strani 88 ugotovi glavne značilnosti gospodarskega razvoja na slovenskem ozemlju pod Rimljani.

TRGOVINA	OBRT
KMETIJSTVO	RUDARSTVO IN KOVAŠTVO

3. Kaj nas še danes spominja na rimski imperij?
Poleg slik napiši, kaj predmeti oz. kulturni spomeniki predstavljajo!

Slika 1: Vir: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Sempeter-Neokropola1.JPG> (dostop: 26. 8. 2013).

Slika 2: Vir: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Amphorae_stacking.jpg (dostop: 26. 8. 2013).

Slika 3: Vir: http://kraji.eu/slovenija/grad_mokrice_okolica/IMG_8529_mokrice_rimski_miljnik/slo (dostop: 26. 8. 2013).

Slika 4: Vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Emonec_replica.jpg (dostop: 26. 8. 2013).

SKLEP

»Marljivi, odprti in demokratični učitelji brez dvoma obogatijo vsak vzgojno-izobraževalni proces in so sposobni slediti ciljem sodobne didaktike.«²⁷ V uvodu smo si zastavili vprašanje, ali lahko vzgojnost vpletemo v pouk zgodovine kar tako, mimogrede, prek snovi, in ugotavljamo, da je to mogoče in celo nujno potrebno. Pri tem je bistveno delovanje učitelja, ki bi moral izkoristiti vsako priložnost za vpletanje vzgojnih elementov v pouk tako prek snovi kot tudi s svojim lastnim zgledom. Možnosti, kako učitelj zgodovine vzgaja, je kar nekaj in pri našem primeru učne ure se je izkazalo, da se da veliko vzgojnih elementov vplesti v pouk prav z uporabo raznovrstnih didaktičnih načel, kot sta aktualizacija in kritično mišljenje. Učitelj lahko uporablja in kombinira različne učne metode, ki se navadno prepletajo: metoda dela s slikovnim gradivom, metoda reševanja problemov, metoda pogovora, metoda dela z informacijsko-komunikacijsko tehnologijo ipd. Če je učitelj pozoren na vse priložnosti za vzgojo in jih izkoristi, potem vzgoja in izobraževanje nista več ločen pojem, ampak se prepletata. Prav tako pa ni vzgoja glavni cilj, pač pa bolj posledica kritičnega mišljenja, problemsko zastavljenega pouka, pouka, pri katerem je velik poudarek na aktualizaciji in življenjskosti.

27 Naji, M. (2000). Kako pust je pouk brez izzivov in soočenj. V: Zbornik prispevkov 2000. Portorož, 2. do 4. marec 2000. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 179.

VIRI IN LITERATURA

- Amfora. Dostopno na: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Amphorae_stacking.jpg (dostop: 26. 8. 2013).
- Brodnik, V. (2003). Novi pogledi na poučevanje, preverjanje in ocenjevanje znanja pri pouku zgodovine. V: Kako do bolj kakovostnega znanja zgodovine. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 5–64.
- Brodnik, V. et al. (2010) Zgodovina: Posodobitve pouka v gimnazijski praksi. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Brodnik, V. (2013). Utrip uvajanja posodobljenih učnih načrtov za zgodovino. V: Posodobitev kurikularnega procesa v osnovnih in srednjih šolah. Sklop: Posodobitev pouka na osnovnih šolah in gimnazijah. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 75–80.
- Emonec. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Emonec_replica.jpg (dostop: 26. 8. 2013).
- Gogala, S. (1966). Obča metodika. Ljubljana: DZS.
- Komensky, J. (1995). Velika didaktika. Novo mesto: Pedagoška Obzorja.
- Margan. U. (2012). Šola med znanjem in vzgojo. V: Vzgojno poslanstvo šole. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 17–19.
- Miljnik. Dostopno na: http://krajie.eu/slovenija/grad_mokrice_okolica/IMG_8529_mokrice_rimski_miljnik/slo (dostop: 26. 8. 2013).
- Naji, M. (2000). Kako pust je pouk brez izzivov in soočenj. V: Zbornik prispevkov 2000. Portorož, 2. do 4. marec 2000. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 178–180.
- Nekropola v Šempetru. Dostopno na: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Sempeter-nekropola1.JPG> (dostop: 26. 8. 2013).
- Potočnik, D. (2009). Zgodovina, učiteljica življenja. Maribor: Založba Pivec.
- Program osnovna šola. Zgodovina. Učni načrt. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, 2011.
- Rimski zid za plezanje. Starodavni zid na Mirju ne ogrožajo plezalci, temveč slabo vzdrževanje. Dostopno na: <http://www.dnevnik.si/ljubljana/1042547> (dostop: 27. 3. 2013).
- Slovenski prostor pod Rimljani: Dostopno na: <http://egradiva.gis.si/web/1.-letnik-zgodovina> (dostop: 27. 3. 2013).
- Slovensko ozemlje pod Rimljani. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Slika:Slovenia-map_0001-0300.png (dostop: 26. 8. 2013).
- Strmčnik, F. (2001). Didaktika. Osrednje teoretične teme. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Zalokar Divjak, Z. (1998). Vzgoja za smisel življenja. Ljubljana: Educy.
- Židan, A. (2004). Za kakovostnejša družboslovna znanja. Didaktični in znanstveni prispevki. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

POVZETEK

Šola je vzgojno-izobraževalni zavod, ki svojo vzgojno funkcijo zagotavlja tudi z vzgojnim načrtom šole kot celote in pa prek pouka s točno določenimi cilji, ki naj bi jih učitelji dosegli. Ti cilji so: deklarativni, proceduralni in odnosni. Učitelji največ pozornosti namenjajo izobraževalnim ciljem, saj so objektivno merljivi, medtem ko se manj pozornosti namenja proceduralnim ciljem in še manj odnosnim. Zdi se, da se učitelji bojijo v svoje delo vključiti več vzgoje z različnimi izgovori: češ da je to domena družine, da je vključevanje vzgojnih elementov zahtevno in da bo tako zmanjkalo časa za doseganje deklarativnih in vsebinskih ciljev.

V članku ugotavljamo, da vključevanje vzgojnih elementov ni težavno, zahteva pa, da je učitelj pozoren na vse priložnosti, ki jih zazna v učni snovi, in jih s pomočjo aktualizacije in kritičnega mišljenja ter drugih raznovrstnih metod izkoristi ter tako posredno vzgaja. Na primeru učne enote Kakšno je bilo življenje na današnjem slovenskem ozemlju v rimski dobi smo predstavili možnost udejanjanja vzgojnega načela. Ugotovili smo, da je za učitelja pomembno, da zavestno išče priložnosti za aktualizacijo, vodenje h kritičnemu mišljenju, reševanju problemov ipd., prek katerih nato doseže še vzgojne cilje. Prednost je v tem, da te metode učenci pozitivno sprejemajo, saj si želijo čim bolj življenjski pouk; prav tako se tu ne vzgaja z besedo učitelja, pač pa učenci sami razmišljajo in kritično sprejemajo svet. Učitelj ima pri tem pomembno vlogo aktivnega voditelja in usmerjevalca.